
Dilator eller dilatator?

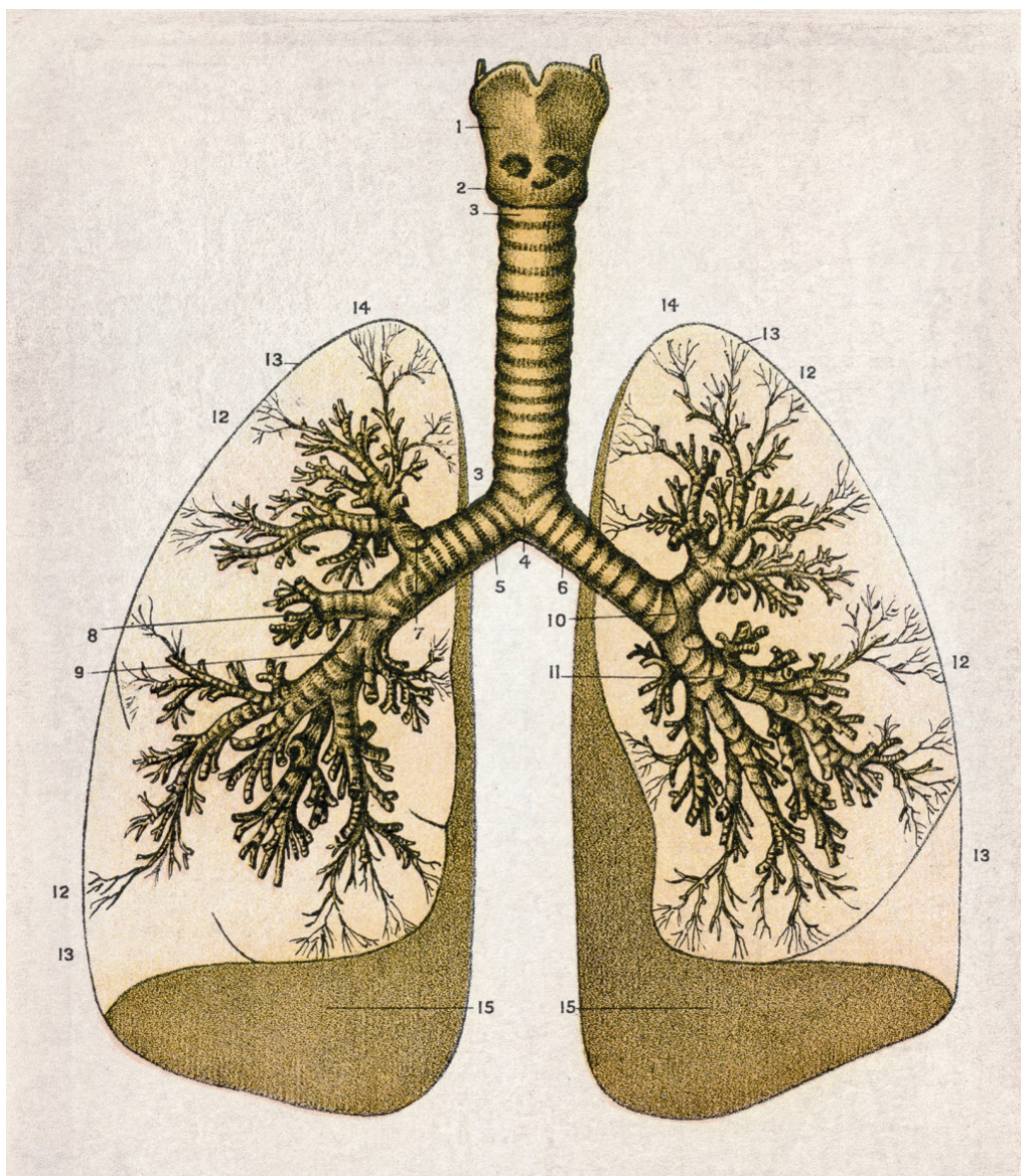
SPRÅKSPALTEN

ERLEND HEM

erlend.hem@medisin.uio.no

Erlend Hem er professor dr.med., fagsjef og redaktør for Tidsskriftets språkspalte.

Lungepasienter kan behandles med bronkodilator, mens en kirurg bruker en dilatator. Hva er språklig mest korrekt: dilator eller dilatator?



Illustrasjon: beinoitb / iStock

Ifølge ordbøkene har dilatator tre medisinske betydninger: I anatomen betegner det en muskel som utvider en åpning, i kirurgien et instrument som brukes til å utvide kroppsåpning eller rørformet organ, og i farmakologien et legemiddel som utvider blodårer eller luftveier (1).

Opphavet til de to ordene er det samme, men det finnes ulike etymologiske stier: en «substantivsti» og en «verbsti». Den latinske partisippformen *dilātāre* ga opphav til det franske substantivet *dilatateur*, derav den regelmessige varianten dilatator på de fleste språk, også i norsk. Dilator har en litt annen sti. *Dilātāre* ga også det franske verbet *dilater* og dermed det engelske verbet *dilate*. Egentlig skulle *dilate* ha gitt substantivet *dilater* på engelsk om man fulgte vanlig orddanningsmønster, men man endte opp med en hybrid: *dilator*.

Gammelt og nytt

Dilatator er den opprinnelige formen i norsk. Det har vært i bruk siden 1800-tallet, mens dilator er langt nyere – det dukket først opp i 1980-årene (2). Dilator har åpenbare fordeler: det er kortere og låter mindre kakofonisk. Men dilatator er altså det mest regelmessige av de to variantene, fra et etymologisk synspunkt.

Søk i Tidsskriftets nettutgave gir seks treff på «bronkodilator» og ni på «bronkodilatator». Kanskje det blir ekstra fristende med kortform i sammensetninger? I Tidsskriftets ordliste står kun eneformen dilatator (3). Det kan begrunnes med at man bør foretrekke ord som språkhistorisk ligger nærmest det opprinnelige, men ofte vinner korte og enkle ordvarianter terreng over tid.

Problemstillingen er aktuell også i engelsk. I den toneangivende ordboken *Oxford English Dictionary* står det under oppslagsordet *dilatator* at det også kan skrives som *dilater*, «and less correctly dilator» (4). Selv om denne ordboken er mer deskriptiv enn normativ, gir den altså en formaning om ikke å benytte ordet *dilater*.

Andre er ikke enige i dette. I boken *Medical meanings* skriver forfatteren at de mest snobbete ordkjennerne vil insistere på at *dilation* og *dilator* er «wrongly formed from the Latin», og at man alltid bør bruke *dilatation* og *dilatator* – men føyer til at folk neppe vil bry seg (5).

Konklusjon

Konklusjonen blir at både dilatator og dilator er gangbare på norsk. Dilatator er den opprinnelige og regelmessige formen, mens dilator er innlånt senere og på fremmarsj.

LITTERATUR

1. Dilatator. I: Det norske akademis ordbok.
<https://www.naob.no/ordbok/dilatator> (14.5.2018).
2. Dilatator, dilator. Nb N-gram beta. Nasjonalbiblioteket.
https://www.nb.no/sp_tjenester/beta/ngram_1/#ngram/query?terms=dilatator%2C+dilator&lang=all&case_sens=0&freq=rel&corpus=bok (14.5.2018).
3. Dilatator. I: Tidsskriftets ordliste. <https://tidsskriftet.no/annet/ordliste> (14.5.2018).
4. Dilatator. I: Oxford English Dictionary.
<http://www.oed.com/view/Entry/52745> (14.5.2018).
5. Haubrich WS. *Medical meanings: a glossary of word origins*. 2. utg. Philadelphia, PA: American College of Physicians, 2003: 68.

